

ЧЛАНЦИ

Др Ђорђе Миловић

О НЕКИМ ПРАВНИМ (И ПОВИЈЕСНО-ПРАВНИМ)
КУРИОЗИТЕТИМА ВЕЗАНИМ ЗА НАРЕДБЕ
ВАНРЕДНОГ ПРОВИДУРА КОТОРА АЛВИЗА МАРЋЕЛО
ИЗ МЈЕСЕЦА ФЕБРУАРА 1694. ГОД. (М. В.)

Наредбе о којима ће овдје бити ријечи донио је и својим прогласом обнародовао ванредни провидур Котора Алвизе Марћело (Alvise Marcello) фебруара 1694. године (ради се о пет прогласа са одговарајућим одредбама, све у времену од 10. до 15. фебруара). Но, када је ријеч о години издавања ових прогласа (и наредба), мада на документима стоји 1694. година, а пошто се у свим случајевима ради о документима из фебруара, то би се према нашем данашњем рачунању радило заправо о години 1695. јер је у то вријеме на подручју Венеције («тоге veneto») почетком нове године сматран 1. март. Објашњење што је овај ванредни провидур у Боки и распону од свега шест дана издао ових пет прогласа, са пуно разноразних наредба, могло би произаћи из вјероватности да је он тих дана преузео ову дужност па је то носило собом и његово право (и дужност) да своје нове наредбе и упуте прогласима обнародује. Тај би закључак произлазио и из текста првог прогласа (од 10. фебруара) у којем се каже: „ .. Уведен у ову власт, пресвијетли прејасни господин Алвизе Марћело, за пресвијетлу Млетачку Републику ванредни провидур у Котору и Албанији,¹ са надинтендантуром у Херцег-Новоме нема пречег² да ријеша, осим страха према богу и тачно извршавање наредба пресвијетлог Сената, тако да се, када свако буде знао своју дужност, може са мирноћом, која је толико потребна и оним редом који је

---

¹ Мисли се на »Albania veneta«, који назив је вриједио за ове крајеве.

² На овом мјесту је докуменат оштећен и нечитак.

свакоме својствен, и за то док на изричит начин не буду познате намјере Њ. Е. и док сваки појединац (овој власти подложан) не сазна наређења која се имају извршити и правила потребна за своје управљање, издао је слиједећа поглавља, наређењем за тачно извршавање, да се не би упало у запријећене казне, које ће свакако бити примијењене, а сви могу бити увјерени у очинску љубав Њ. Е. када испуњавају све што овим бива наређено ³

Редослијед ових прогласа није нам овдје посебно интересантан (сви они потичу од 10 до 15. фебруара споменуте године), већ је од интереса размотрити њихове садржаје. Садржаји се њихови, међутим, могу подијелити у двије категорије, и то:

а) наредбе и упуте без навођења санкција за оне који их евентуално не би извршавали — и

б) наредбе које су запријећене санкцијама за оне који их не извршавају.

Овим редом ћемо, стога, ову интересантну материју и изложити, а унутар ових категорија извршићемо и поткатегоризацију наредба по материји.

А) НАРЕДБЕ И УПУТЕ БЕЗ САНКЦИЈА ЗА ПРЕКРШИТЕЉЕ

1. — *Побожност, те примјерно и богоугодно владање*

Наглашава се уводно да „свако мора имати дужно поштовање према Превишњему, од којег зависи сва срећа“ Потом се наређује да „сваки поједини пуковник, мајор, капетан и други официр“ има максимално настојати и надзирати да му подређени живе „хришћанским животом“. Дужни су их убједити да тачно врше своје „дужне побожности“ и да се уздрже од псовања (које је „нарочито забрањено најоштријим казнама“). Надаље се наређује сваком официру да се са својим људима имају опходити лијепо и милосрдно, да не дозволе нереди међу њима, да болесне прегледавају и храбре их „пажњом и дужном ревношћу“.⁴

2. — *Подучавање милиције*

Капетанима милиције наређује се да своје војнике подучавају у руковању оружјем и да са највећом марљивошћу настоје да их практично оспособе да буду увјек спремни и искусни у вршењу војне дужности.⁵

³ Фрагмент (којег доносимо у преводу на наш језик) из уводног дијела прогласа од 10. фебруара. АХН (Архив Херцег-Новог) / ПУМА (Политичко-управни млетачки архив): фасц. VII, стр. 226.

⁴ Проглас с наредбама од 10. фебруара 1694. — АХН/ПУМА: фасц. VII, стр. 226—228.

⁵ Ibidem.

3. — *Марљивост и спремност „бомбардијера“ и стражара*

Сви они који врше дужност бомбардијера⁶ дужни су сачувати „пристојну марљивост“, као и они на стражарницама, а артиљерија мора бити увијек спремна да дјелује. Стога се свима споменутима, као и свим другим подређеним им лицима, забрањује удаљавање из града без дозволе.⁷

4. — *Дужност стражара да пријављују долазак бродова*

Стражари су дужни да „открију и пријаве“ долазак сваког брода, и то како кайћа тако галеоте, галије и других.⁸

5. — *Забрана испловљавања бродова без пасоша*

Забрањује се бродовима да са подручја Боке испловљавају без „уобичајеног пасоша, писма или другог службеног наређења“. Истовремено се наређује капетану галије, која се налази у Росама, да не дозволи одлазак броду без пасоша.⁹

6. — *Обавеза за носиоце признања у новцу и природи да их поново пријаве*

Сви носиоци разних признања, која за собом повлаче одређена примања у новцу или двопеку, обавезују се да у року од осам дана доставе ваљане доказе о праву на уживање ових бенефиција, да би се могло издати наређење за наставак њиховог коришћења, али се у међувремену (до приспјећа ових доказа) обуставља свака исплата.¹⁰

⁶ За назив „бомбардијера“ Boerio даје слиједеће објашњење: »Bombardiere, e Artigliere, Quel soldato che carica e scarica artiglierie. Quelli ch'erano anche ne'tempi del Govoreno Veneto e nelle città dello Stato, si dicevano Bombardieri urbani, per distinguerli dagli Artiglieri di truppa regolata« (Giuseppe Boerio: *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia, 1856, pag. 89).

⁷ АХН/ПУМА, фасц. VII, на истом мјесту.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem. На крају прогласа од 10. фебруара наглашава се да се наведена наређења морају стриктно извршавати, а провидур придржава себи право да ова наређења касније мијења и допуњава према потреби и свом нахођењу. Сасвим на крају текста овог прогласа (као што је случај и са свим осталим прогласима о којима је у овом раду ријеч) стоји званична констатација: „Оглашено на мјесту и уобичајеном часу, уз бубањ и много присутних“.

¹⁰ Проглас са овом наредбом објављен је истог дана (10. II) и на исти начин. — ХНА: фасц. иста, стр. 228—229.

7. — Обавеза гостионичара да пријављују новодошле и пролазне људе

Ова наредба, онако како је састављена, могла би оставити неке недоумице и дилеме око њеног правог смисла, па је стога њен садржај потребно прво изнијети дословце (чинимо то, као и иначе у овом раду, у преводу на наш језик), а тек потом прокоментарисати у циљу налажења њеног правог смисла. Наредба дословце гласи: „Надаље наређује и заповиједа да свако ко дође у овај град, да се настани за кратко или дуже вријеме, или су једноставно на пролазу ови са планине или из новоосвојених мјеста, гостионичари су дужни да одмах јаве Њ. Е. њихово име и презиме“.¹¹

Овдје се очигледно ради о обавези гостионичара да пријаве провидуру све нове становнике града (па било да су они дошли с намјером да у граду остану трајно настањени, или пак да у њему само пробораве одређено вријеме). Исто тако ради се о обавези гостионичара да пријављују све оне који се у граду нађу на пролазу. По слову наредбе, дакле, ове обавезе гостионичара су јасне. Све би било у реду и сасвим схватљиво ако се под овим мислило на обавезу гостионичара да пријаве људе који су у њиховој гостионици одсиједали (дакле, своје госте). Они би то реално и могли, јер имају увид у околности које морају пријавити провидуру. Међутим, из стилизације ове наредбе могло би се закључити да су гостионичари дужни подносити пријаву и у односу на лица која нису одсиједала у њиховој гостионици. Ако би било тако, могло би се поставити практично питање како гостионичари могу осигурати ефикасан увид у односу на људе који су смјештени другдје у граду или који кроз град само пролазе а у њихове гостионице и не свраћају, и на чему се темељи провидурово право да гостионичаре задужује за једну врсту послова (јавна служба!) која нема везе с њиховим гостионичарским послом. И још једна нелогичност која се крије у питању: да ли би сви гостионичари града били одговорни за пријављивање свих или само оних људи који пролазе или бораве на градској територији која „гравитира“ њиховој гостионици? Било како да се узме свака од ових комбинација чини нам се нелогичном (и са правног и са фактичког становишта), па је највјероватније да овдје сва збрка проистиче из недовољно јасне (и недовољно прецизне) формулације наредбе у питању. Вјерујемо, наиме, да се наредбом хтјело само обавезати гостионичаре да пријављују оне из споменуте категорије људи који су у њиховој гостионици одсиједали или били угошћени, па сматрамо да би тако ову провидурову наредбу требало једино и схватити.

¹¹ ХНА: фасц. иста, стр. 229.

8. — *Обавеза одржавања чистим војних станова и улица*

Овом се наредбом одређује да се војнички станови морају одржавати „потпуно чистим“ Такође се „наређује чистачицама да буде одстрањен лоши задах са улица, јер инфекција зрака шкоди здрављу становништва“.¹²

В) НАРЕДБЕ СА КАЗНЕНИМ САНКЦИЈАМА ЗА ПРЕКРШИТЕЉЕ

Ова категорија провидурових наредби са правног (односно правно-повијесног) становништва неупоредиво је интересантнија од прве категорије наредба (о којима је напријед било ријечи). Ово стога што је за прекршаје ових наредба предвиђена и казна санкција (мада често, и када је ријеч о овим наредбама, у њима има доста недореченог, посебно када се ради о врсти и мјери казне за поједине прекршаје, али и не само тада). Изложићемо и те случајеве, али овога пута задржавајући се (гдје год је то потребно) на указивању или разрјешавању оних правно релевантних околности које захтијевају посебно или подробније објашњење.

1. — *Учествовање у свађама, „непријатељствима“ и немирима по ноћи*

Овдје се увјек ради о кажњивим радњама извршеним по ноћи.¹³ Текст наредбе гласи: „Апсолутна је воља Њ. Е. да свако лице, војник или грађанин, виновник или који даде повода свађама, непријатељствима, немирима, пуцњем из пушака или другог оружја, буде осуђен на казну смрти“

Текст ове наредбе је релативно кратак, недовољно прецизан, слабо правно формулисан, па отуда проистичу бројна питања на којима се овдје морамо задржати, да бисмо на њих указали и покушали наћи прави *ratio* овог прописа.

Јасно је (и ту нема двојбе) да се као извршилац ових кажњивих радњи једнако може појавити било војно било цивилно лице. Исто тако је јасно да се једнако окривљује и једнако кажњава како сам непосредни извршилац тако и подстрекач, односно сваки онај који би се у датом случају могао подвести

¹² АХН: фасц. иста, стр. 226—228.

¹³ То јасно произлази из чињенице што се текст наредбе, који садржи кажњиве учине у питању и одређује за њих казну, надовезује на претходни уводни текст који каже: „Речени капетан (мисли се на капетана из групе официра споменутих напријед у наредби о побожности, примјерном и богоугодном владању — м.п.) треба да нареди својим војницима да се увече на знак бубња повуку у свој квартир, да би избјегли несреће и неприлике које ноћу могу да настану и да овом граду (овдје је документ оштећен па недостаје дио текста — м.п.) буде сачуван мир“.

под појам „виновника“ или онага „који даде повода свађама, непријатељствима, немирима“ Формулација није нимало срећно одабрана, али у одонсу на ово питање, чини се, нема већих тешкоћа да би се схватио *ratio* овог прописа. Сама пак радња извршења могла би, на први моменат (због непрецизних и неадекватних формулација), изазвати недоумицу, али се пажљивом анализом текста и већим удубљивањем у његов смисао даде ипак прилично лако и овдје доћи до исправног закључка. Наиме, сада радња извршења састоји се (као што из текста очито произлази) у „пучању из пушака или другог оружја“, али ова радња мора увјек имати за циљ да се њоме учествује или даде повода учествовању у „свађама, непријатељствима, немирима“. Ни појмови „свађе, непријатељства, немири“ нису из овако лоших формулација сасвим јасни. Међутим, добија се (барем посредно) јаснија слика о фактичкој, а посебно о правној природи свих „свађа, непријатељстава и немира“ када се има на уму врста и мјера казне прописане за ове учине. Наиме, за извршиоце ових кажњивих радњи прописана је смртна казна. Ова пак околност сама за себе довољно убједљиво говори да се овдје никако не би могло радити о неким обичним свађама, непријатељствима или немирима (па иако се ради о употреби оружја), него: о свађама са тешким посљедицама по тијело или здравље (једног или неколицине људи), о „непријатељствима“ са исто тако тешким посљедицама или упереним против власти и поретка, те о „немирима“ који већ по природи својој угрожавају (у већој или мањој мјери, зависно од конкретног случаја) јавни мир, ред и поредак. Сматрамо, наиме, да је тек оваква (или приближно оваква) тежина учина могла оправдати најтежу казну којом су ови учини запријеђени.

Остаје, на концу, неразјашњено још једно питање, на које нам није могуће у овом моменту дати сасвим сигуран и децидиран одговор. Питање је: Да ли се овдје ради о прекршају или о кривичном дјелу. Ако се ради о прекршају, он је могао бити провидуровом наредбом одређен и за њега прописана казна, но, смртна казна за прекршаје не би била много логична. Ако ли би се пак овдје радило о кривичном дјелу (и то као врло тешком деликту), тада са правног становишта нема ничега чудног што је за њега прописана смртна казна.¹⁴ Но, тада се имплицитно поставља још интересантније питање: Како је провидур, обичном својом наредбом, могао прописивати кривична дјела, па чак и она запријеђена најтежом казном? То нам се никако не чини могућним. Имамо, дакако, на уму познату чињеницу да је провидур имао у својим рукама и управни у судску власт, но те му овласти још увјек не дају и законодавну власт (а деликти се, тим прије овако тешки, одређују законом, а не актом управне власти). У сваком случају,

¹⁴ Оштрина прописане казне за деликт у питању посебно је питање у које ми овдје не улазимо

дакле, било да се ове забрањене радње сматрају обичним прекршајем, било пак да се сматрају кривичним дјелом, остаје увјек једна противурјечност евидентна и њу нам (ослањајући се на расположиве архивске материјале) није могуће отклонити нити разјаснити. Можда је провидур овом приликом у своју наредбу једноставно унио одговарајући пропис из важећег венецијанског кривичног материјалног права са циљем да на њега народу непосредно укаже својим прогласом? Овакво би нам тумачење било најближе и чини нам се најлогичнијим. Ипак, у недостатку солиднијих доказа, истичемо га само као претпоставку.¹⁵

2. — Пропуштање крчмара да у један сат по поноћи затворе своје крчме

Крчмари су дужни, по слову ове провидурове наредбе, да у један сат по поноћи затворе своје крчме. За прекршиоце је прописана казна „на галију“.¹⁶ Учин је оmissивне природе (извршава се нечињењем, односно пропуштањем наложеног чињења). Јасан је и не захтијева додатне коментаре, осим што би се и овдје, с обзиром на строгу казну галије, као и код претходног случаја, могло поставити исто питање, са истим мноштвом других питања која из тога произлазе. Ипак нам се у овом случају чини нешто сигурнијим да би се овдје могло радити о прекршају, па макар да је запријеђен овако строгом казном. То би, наиме, произлазило из саме природе овог кажњивог учина.

3. — Пропуштање наредника и официра да држе своје људство на окупу

Наредници и официри обавезују се провидуровом наредбом да своје људство држе на окупу, под пријетњом казне „на галији“ (као горе), „... јер су одговорни ако који недостаје“.^{16a} И овдје је учин у питању оmissивне природе. Остале примједбе као напријед.

¹⁵ Проглас (са наредбама) од 10. фебруара 1964. год. (more veneto). АХН: фасц. VII/ПУМА, стр. 226—228.

¹⁶ АХН, *ibidem*. — Тешка казна. Веслач на галији је кажњеник (или роб) звани „галијот“ (галиот, галеот). Види *Енциклопедију Лексикографског завода*, I издање, 3, Загреб, 1958, 97. О галијотима види јети и у *Поморској енциклопедији*, II изд., Загреб, 1975, 509—510. Такође вид. Петар Скок, *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, изд. ЈАЗУ, Загреб, 1971, 547.

^{16a} *Ibidem*.

4. — Стављање „руке на сабљу“ и извршење каквог напада или штете

Формулација и овог прописа је непрецизна и захтијева нешто више пажње да би се закључило што се оваквом формулацијом заправо жељело казати. Пропис, наиме, каже: „Нека се нико не усуђује ставити руку на сабљу, ни дању ни ноћу, ни починити штете ни нападе, на било ком мјесту, под пријетњом најтежих казни“.¹⁷

Недовољно су јасни и евентуални назив и суштина овога дјела, а поготово неки његови елементи. Прије свега могло би се поставити питање: Да ли посезање за сабљом (тако схватамо термин „ставити руку на сабљу“) представља посебан прекршај, односно деликт?¹⁸ Иза тога би слиједило питање: А да ли „почињавање штета и напада“ представља други одвојени деликт или прекршај (у смислу да би се на сваки од њих одвојено односила прописана казна)? Чини нам се да овако не би требало схватити овај пропис. Посезање за оружјем (односно у конкретном случају „стављање руке на сабљу“) не би, по нашем мишљењу, био толико тежак учин да би могао оправдати примјену „најтежих казни“ (којима је овај учин запријеђен). Сматрамо стога да кажњиви учин у овом случају треба схватити као „извршење напада и наношење штете употребом сабље“, а не само „стављањем руке на сабљу“ Тек такав учин, који би обухватио све наведене радње (од стављања руке на сабљу до довршења напада или почињавања штете) оправдавао би, по нашем мишљењу, казну која је прописана за конкретни деликт или прекршај. Казна није децидирано одређена, осим што се види да се увјек ради о некој од „најтежих казни“ Нема сумње да је пропис на овај начин остављао провидуру слободу да у сваком конкретном случају посебице (цијенећи све релевантне околности конкретног случаја) сам одабере одређену врсту и мјеру казне, но увијек уз ограничење: да то мора бити нека из категорије „најтежих казни“ Не можемо, наравно, знати које су све казне, по провидуровом схватању, улазиле у ову категорију, али, по логици ствари и цијенећи тежину употребљеног

¹⁷ АХН, *ibidem*.

¹⁸ При том треба имати на уму да су овакве радње, као самосталне деликте, познавала бројна стара кривична права (примјерице у бројним статутима наших средњовјековних градова), а то је случај и са неким модерним кривичним правима. Наиме, машећи се за оружје или оруђе које би било подобно да некога усмрти или му нанесе озбиљне повреде извршилац у одређеној мјери може угрозити нечију сигурност или код другог створити осјећај да је његова сигурност угрожена. Стога не би било нимало чудно за кривичара, односно за историчара кривичног права, када би наишао на пропис који би и само посезање за оружјем сматрао кажњивим дјелом.

термина, овдје би свакако спадале: смртна казна, казна галије, поред можда још неких на које је провидур мислио, што нама, међутим, из расположивих архивских материјала није могуће утврдити.

5. — Продаја и куповање војних ствари и хране

У наредби се наводи да су војници навикнути да продају своја одијела и кошуље па се „ . заповиједа да ће, колико војници који продају, толико и они који од њих купују оружје, двопек и друго, колико једни толико и други, бити смјеста упућени на галију и друге казне . . “¹⁹

Извршиоци овдје могу бити како војна тако и цивилна лица, и то како они који купују тако и они који продају војне ствари чија је продаја забрањена, а под забраном продаје су: оружје, војна одијела и кошуље, двопек „и друго“ (дакле, све оно што може, по природи својој, спадати у војне ствари и храну војника). Казна је првенствено упућивање на галију, али и друге казне“ , што зависи, без сумње, од оцјене провидура (који казну изриче у сваком конкретном случају).

6. — Небудност стражара и недозвољено изношење двопека (из магазина)

Због недовољне прецизности у формулацијама овај дио прописа прво наводимо (у преводу, као и иначе), а тек потом приступамо његовом рашчлањивању. Овај дио прописа гласи: „Биће дужност стражарница да помно пазе да се кроз врата, под каквим изговором, не преноси двопек, ни у малој ни у великој количини, без прецизне дозволе илти цедуље, а то под казном губитка чина за оне који се налазе на вратима, а остали на друге казне“ .²⁰

Овдје се очигледно ради о два одвојена прекршаја или деликта (већ према томе како је провидур ове кажњиве радње схватао), па ћемо их одвојено и приказати.

а) Небудност стражара

Није прецизирано о каквим се стражарима (и на којим објектима) ради. Ипак се, како нам изгледа (по природи ствари), са доста сигурности може закључити да се ради о војним стражарима (јер имају и неке чиновне) који стражаре на војним ма-

¹⁹ АХН, *ibidem*.

²⁰ АХН, *ibidem*.

газинима, односно на вратима истих. Кажњиви учин би се састојао у недовољној будности стражара, односно у пропуштању да будном пажњом и контролом онемогуће изношење двопека (у било којој количини) без прописне дозволе. Казна се састоји у губитку чина за несавјесне стражаре.

б) Недозвољено изношење двопека

Извршиоци овдје, без сумње, могу бити једнако војна као и цивилна лица. Учин се састоји у недозвољеном изношењу из магазина било које количине двопека. Подразумијева се да се ово изношење врши у циљу противправног присвајања. Казна није ни приближно одређена, али се из употријебљеног термина „на друге казне...“ даде сигурно закључити да је одређивање врсте и мјере казне за сваки конкретни случај остављено на слободну оцјену провидура, тј. онога који казну (у конкретном случају) изриче.

7. — Закидање на храни војницима од стране официра

Официри који закидају на храни (тј. на сљедовању хране) подређеним војницима кажњавају се за овај преступ на начин што ће им дотичног мјесеца бити одузета плата, „а такође на друге казне“.²¹ Пропис је недовољно прецизан једино када је ријеч о овим другим казнама. Из формулације прописа чини нам се ипак довољно сигурним закључак, да уз губитак мјесечне плате прекршиоцу мора бити изречена и још нека друга казна. Ненавођење тих казни разумијемо као да је врста и мјера казне за сваки посебан случај остављена на слободну оцјену провидура.

8. — Играње карата и „других скандалозних игара“

Провидуровом наредбом забрањује се играње карата и „других скандалозних игара“ под пријетњом „најстрожих казни“

Не можемо са сигурношћу закључити што је провидур подразумевао под појмом „других скандалозних игара“. Постоји, међутим, вјероватност да је мислио на какве хазардне игре на којима се може лако губити, чим их наводи поред играња карата, које, рекло би се, такође сматра „скандалозним“ Радња извршења састоји се, дакле, у игрању карата и „других скандалозних игара“. Извршилац може бити било које лице,

²¹ АХН, *ibidem*.

војно или цивилно. Казна није изричито назначена, из чега закључујемо да је и врста и мјера казни за сваки конкретни случај остављена на слободну оцјену провидуру. Сам израз „под пријетњом најстрожих казни“ не говори нам много у правцу разјашњавања питања врсте казни, јер се он може односити или једнако и на врсту и мјеру казни (што нам се ипак не чини вјероватним јер то не би било, логички узев, присподобљено овој врсти прекршаја или деликта, свеједно), или само на врсту, или пак само на мјеру у оквиру слободно одређене врсте казне. Ово задње нам се уједно чини и највјероватнијим.²²

9 — Ношење законом забрањеног оружја „поготово ноћу“

Једном од ових наредби забрањује се ношење законом забрањеног оружја, а таквим се сматрају: бодежи, пиштољи, пиштоње,²³ пушке „и друго слично“.²⁴ Наредбом се забрањује свако ношење овог оружја, „поготово ноћу“. Сматрамо, међутим, да је вријеме ношења (дању или ноћу) било сасвим ирелевантно за оцјену постојања овога дјела (исто се могло извршити било дању било ноћу), али ако је извршено ноћу, ова је околност могла послужити провидуру за поопштрење казне (јер би у том случају степен друштвене опасности овога учина био већи). Сматрамо да једино тако треба схватити израз „поготово ноћу“ у контексту ове наредбе. Врста и мјера главне казне није одређена, осим што је речено да се ово чињење забрањује „... под најстрожим казнама.“, што ће рећи да врсту и мјеру казне (држећи се при том прописаног оквира строгости) одабира провидур у сваком конкретном случају. Но, то се односи само на главну казну, је је поред ове предвиђена и новчана казна у износу од 100 либара, која иде у корист пријатеља.²⁵

²² АХН, *ibidem*.

²³ Под овим појмом подразумевају се неке старинске пушке. Код Воерги налазимо и нешто поближе објашњење овога појма: *piston, pistone = certo archibuso di larga canna, lungo poco più d'un braccio*. Види: G. Boerio, *Dizionario del dialetto Veneziano*, Venezia, 1856, pag. 513.

²⁴ Немамо сигурних елемената да овај појам разрадимо детаљније, али сматрамо да се под овим подразумеваало и свако друго оружје или оруђе (нпр. нож, какав експлозив, боксер и сл.) подобно да се њиме може некога убити или ранити.

²⁵ АХН, *ibidem*. — За оцјену да ли се овдје радило (кад је о пријавитељима ријеч) о траговима (макар и нешто модифицираним) римске тужбе »*actio popularis*« упућујем на мој рад *Трагови тужби »actiones populares« против прекршитеља наредба ђустичијера и провидура у домени цијена у Херцег-Новом у току XVIII вијека*, зборник „Бока“ — књ. 11, Херцег-Нови, 1979, 259—266 и Зборник Правног факултета у Риједи, И, Ријека, 1980, 45—52 (и тамо наведену литературу).

10. — *Неподношење благовремене пријаве о рањенима, од стране хирурга, лијечника и бријача*

Хирурзи, лијечници и бријачи били су и иначе дужни одмах поднијети властима пријаву чим дознају да је неко у граду рањен. Овом провидуровом наредбом споменути се упозоравају на уредно и благовремено вршење ове дужности, и то под пријетњом „изгона, затвора и других казни“.²⁶

Овај пропис је довољно јасан и не тражи посебних анализа и коментара. Прекршај (или деликт) у питању врши се нечињeњем (омисивно дјело). Извршилац може бити само хирург, лијечник или бријач. Што се казни тиче, оне су (у погледу врсте) одређене алтернативно, и то на начин што се прве двије изричито наводе (изгон, затвор), а друге остављају на слободну оцјену провидуру („... и других казни“).

11. — *Недржање добрих и свјежих лијекова од стране апотекара*

Апотекари („... који служе у овим јавним болницама...“) обавезују се да држе „добру и свјежу робу“,²⁷ и то под пријетњом „губитка својих кредита“. Пропис је сасвим јасан. Друга казна осим губитака „својих кредита“ није прописана за овај прекршај. Међутим, пропис налаже градском лијечнику да, у смислу горњег, води нарочиту бригу, али се за њега не прописује никаква казна у случају његове намерности.²⁸

12. — *Прелажење турских робова у непријатељску земљу ради откупа или њихово састајање или дописивање без одобрења провидура*

Ова наредба није нам сасвим јасна, или је пак формулација тако лоша да отежава њено схватање. Стога управо (због могућности и евентуално другачијих тумачења) доносимо прво њен пуни текст (у преводу), па тек потом приступамо потребним коментарима. Наредба гласи: „Неће смјети да пређе у непријатељску земљу ради откупа ниједан турски роб, нити се смије састајати ни дописивати у Турску без претходне дозволе Њ. Е.,²⁹ наређујући органима да на то добро пазе и пријаве сваки случај, да би се против прекршитеља могле примјенити казне изгона, затвора и друге“.³⁰

²⁶ АХН, *ibidem*.

²⁷ Под „робом“ се овдје свакако подразумијевају лијекови.

²⁸ АХН, *ibidem*.

²⁹ Мисли се на провидура (који ове наредбе и доноси).

³⁰ АХН, *ibidem*.

Претпостављамо да се ова наредба односи на наше људе које су млетачке власти заробиле од Турака,³¹ а који људи потичу из оних наших крајева који су се у то вријеме налазили под Турцима. Сматрамо, наиме, да је код тих људи постојала природна жеља да се врате у свој крај и својим породицама (па макар је под турском влашћу), а то би им практички било могуће једино ако би их неко откупио. Да би дошло до откупа они су морали контактирати некога у свом крају,³² а контактирају се у оно доба могло само „прелажењем“, „састајањем или дописивањем. Наредбом се забрањује свако прелажење ових људи „у непријатељску земљу“, а састајање и дописивање „у Турску“ забрањено је само ако се врши без претходне дозволе провидура. Ако се овако схвати текст ове наредбе, он тада добија и своју пуну логичку потврду. Наиме, прелазак заробљеника натраг није дозвољен ни под којим условом (из простог разлога јер такав поступак крије у себи опасност, па чак и извјесност, да се заробљеник више неће ни вратити натраг). „Састајање или дописивање у Турску“ без дозволе провидурове крило је у себи опасност да се „са непријатељем“ воде или уговарају неки правни послови без знања и увида власти.

Извршиоци овог прекршаја (или деликта) могу, дакле, бити само турски заробљеници („турски роб.“),³³ а радња извршења може се састојати: у прелажењу на непријатељски териториј или у састајању са неким на турској територији без дозволе провидурове, односно у дописивању са неким у крајевима под турском влашћу без провидуровог одобрења. Казна за ове учине није прецизно прописана, него је само одређено да ће се примијенити „казна изгона, затвора и друге“ Нема сумње да је врста и мјера казне остављена на слободну оцјену провидура за сваки конкретни случај.

13. — Неподношење „основних докумената“ од стране лица која примају плату из државне касе

Наређује се свим лицима која примају плату из државне касе да поднесу „основне документе“³⁴ под пријетњом казни

³¹ Тако схватамо термин „турски роб“ у контексту ове наредбе.

³² Све те крајеве под турском влашћу провидур обухвата појмом „...у Турску...“

³³ Наравно, узимајући овај појам широко, као: сви они који су, као турски поданици, заробљени од млетачке власти.

³⁴ Вјероватно се то практиковало увијек приликом доласка на власт новог провидура. Видијети напријед (у категорији наредаба без санкција за прекршитеље, ad 6 : Обавеза за носиоце признања у новцу и напути да их поново пријаве). Разлика је између ове двије наредбе једино у томе што се у претходном случају не предвиђа казна за пропуштање поновне пријаве, а у овом пак случају је за неподношење „основних докумената“ предвиђена казна.

прдвиђених за превару.³⁵ Одредба је довољно јасна и не тражи посебних објашњења. Њоме се, дакле, само установљава обавеза прималаца државних плата да поднесу „основне документе“ (што ће рећи: документе из којих се види правни основ и износ ових примања). Не установљава се посебна казна за прекршиоца, али се учин изједначава са деликтом преваре, па је, без сумње, и казна за извршиоца истовјетна с оном одређеном за починиоца кривичног дјела преваре. Та се врста и мјера казне у овој наредби не спомиње очигледно због тога што је она одређена млетачким кривичним материјалним правом за деликт преваре, па се овом наредбом на то само упућује.

14. — *Неподношење у прописаном року провидуровој канцеларији пријаве о посједовању било које врсте жита*

Ова наредба обнародована је посебним прогласом од 10. фебруара 1694. (*more veneto*),³⁶ а њоме се наређује свим лицима која посједују жито било какве врсте, да у року од шест дана морају то провидуровој канцеларији пријавити и предати попис о врсти и количина, и то под заклетвом о вјеродостојности пријаве.³⁷ За прекршиоце се предвиђа казна „коју одреди Њ. Е.“

Учин се састоји, дакле, у нечињењу (омисивни учин), односно у пропуштању да се у року од шест дана (рачунајући од дана објаве овог прогласа) поднесе провидуровој канцеларији пријава са децидираним пописом врсте и количине посједованог жита (и то под заклетвом, која служи за доказ истинитости и тачности поднесених података). Прекршиоци подлежу казни, али се врста и мјера казне оставља слободној оцјени провидура.

15. — *Неподношење од стране власника и пословођа уљаних млинова у року од осам дана фискалној комори изјаве о тачној количини произведеног уља ради наплате пореза*

Ова наредба обнародована је посебним прогласом од 14. фебруара исте године.³⁸ Њено доношење улиједило је као по-

³⁵ АХН, *ibidem*.

³⁶ АХН, фасц. иста, стр. 129. — У уводу наредбе се каже (доносимо у преводу): „Да би се овај град обилно снабдио храном, особито у корист сиромаша, позвана је ревност пресвијетлог господина Алвиза Марћело, за пресвијетлу Млетачку Републику ванредног провидура Котора и Албаније, са надинтендантуром у Херцег-Новоме, да предузме потребне мјере и зато овим прогласом наређује...“

³⁷ Наводи се и разлог због чега се ово тражи: „... да би се на тај начин могло раздијелити народу ову најосновнију храну...“

³⁸ АХН, фасц. иста, стр. 230.

следица непридржавања и неизвршавања адекватних ранијих наредба, што је наносило штете млетачкој власти при убирању пореза на произведено маслиново уље.³⁹

Наредбом се налаже свим власницима и пословођама уљаних млинова да одмах изврше ове што су пропустили и да у року од осам дана доставе фискалној комори, под заклетвом, податке о тачној количини произведеног уља („... да се тако олакша наплата државних дажбина и престану крађе⁴⁰ на штету наше привреде.“). За прекршиоце предвиђене су казне: изгона, затвора или галије, али увјек уз накнаду причињене штете утајом пореза. Ставља се у дужност фискалном контролору да поднесе списак свих власника и пословођа уљаних млинова који нису у остављеном им року поступили по горњој наредби да би се против истих повео казнени поступак“

Радња извршења овог учина састоји се у пропуштању да се у остављеном року (8 дана од дана објаве наредбе) изврши наложено пријављивање (под заклетвом о тачности навода) укупно произведеног уља у појединим млиновима. Извршиоци могу бити само власници и пословође уљаних млинова. Казне могу бити: изгон, затвор или галија, што је очигледно остављено на слободну оцјену провидура. Казну прати обавезно и накнада штете у висини овако утајеног пореза.

16. — *Бављење прекупњом јестивих ствари од стране про- давача и крчмара*

Наредба о којој је овдје ријеч објављена је посебним прогласом од 15. фебруара исте године⁴¹ и садржи претходни увод из којег је видљив разлог доношења ове наредбе.⁴²

³⁹ Из увода се лијепо виде ти разлози. У уводу се, наиме, каже (доносимо, као и напријед, у преводу): „Окружницом од 24. прошлог новембра било је од стране Њ. Е. изричито наређено свим власницима и главарима млинова и млинарским радницима на цијелом територију ове јурисдикције да воде тачан попис о количинама произведенога у својим млиновима и да по завршеној мељави уља у року од осам дана, под заклетвом, поднесу овој фискалној комори, да би се могао одредити порез и приступити наплати истог од обвезника у смислу одредбе Њ. Е. Петра Валиера, бившег генералног провидура у овим Покрајинама од 14. новембра 1679. Видећи да се занемарило и одложило извршење горњих наређења од стране речених главара и власника, на нашу штету, јер произведена количина уља може да допринесе користи нашој привреди, стога...“ (итд.).

⁴⁰ Мисли се очигледно на утаје пореза које из овога проистичу.

⁴¹ АХН, фасц. иста, стр. 230—231.

⁴² Због интересантности доносимо га у преводу: „Њ. Е. Алвизо Марћело, за пресвијетлу Млетачку Републику ванредни провидур у Котору и Албанији, са надинтендантуром у Херцег-Новоме, да би овом граду обезбиједио најнужније животне намирнице и да би се спријечиле зло-

Наредба у питању уперена је против прекупаца, прекупње и набијања цијена тим путем. Забрањује се, стога, њоме свим продавачима јестивих ствари и крчмарима да купују јестиве ствари ради препродаје и да у том циљу излазе изван градских врата. Као прекршитељи се могу јављати само продавачи јестивих ствари и крчмари. Кажњиви прекршај састоји се у излажењу изван градских врата⁴³ у циљу прекупње (циљ прекупње конститутивни је елеменат бића овог прекршаја) и куповања у циљу препродаје јестивих ствари. Све ово заједно чини радњу прекршаја. Прекршај у питању постоји, дакле, кад су испуњени наведени услови, па чак и у случају да није дошло до самог чина препродаје.⁴⁴ Казне нису детаљно наведене, јер се као казна прописује: новчана казна од 50 либара „и друге казне“, при чему врста и мјера ових „других казни“ без сумње зависе од слободне оцјене провидура у сваком конкретном случају. Међутим, овдје је од посебног правног (и повијесно-правног) значења одредба која говори да половина казне (мисли се свакако на половину утјеране новчане казне или глобе) иде пријавитељу,⁴⁵ што је важно за оцјену да ли би се овдје могло радити о траговима старе римске тужбе »actio popularis« (без обзира да ли у чистом или донекле метаморфозираним облику). Интересантно је (мада са правно-повјесног становишта не особито) да је друга половина (новчане) казне ишла у корист јавних грађевина. Казну увјек прати и „губитак робе“ (као предмета прекршаја у питању) „... за коју се дозвољава војницима на стражарницама при затворима да је присвоје“ (опет својеврстан куриозум).

употребе и престао обичај уведен од препродавача и крчмара, који излазе изван градских врата и набављају јестиве ствари, преносе у град, препродају за добит и то има за посљедицу повишење цијена, што највише иде на штету сиромаша, који се снабдијевају намирницама на мало...“ Следи текст наредбе о забрани прекупње и казнама за прекупце, па се завршава интересантном констатацијом: „... На тај начин ће се уклонити тај штетни народ (мисли се на прекупце — м.п.) који пада на терет сиротиње и тако ће свако моћи да се из прве руке снабдије намирницама за своје потребе“.

⁴³ Ова формулација („...излажење изван градских врата...“) не треба да збуњује јер то означава основни предуслов за прекупњу. Унутар градских зидина, наиме, по природи ствари, не може се углавном вршити прекупња јер се основни произвођачи (не мисли се овдје на прерађиваче) не налазе нити јестиве ствари производе на плочнику унутар градских зидина. Да би се, дакле, прекупило такве производе у циљу препродаје по вишим цијенама, треба изаћи изван градских зидина и доћи у контакт са основним произвођачем.

⁴⁴ Нпр. у случају откривања препродавача након што су прекупњу извршили, а прије неголи су купљене ствари препродали.

⁴⁵ Поновно указујемо на мој напријед споменути рад *Трагови тужби »actiones populares« против прекршитеља наредбама ђустичијера и провидура...* и на тамо наведену литературу и архивске изворе.

Dr Đorđe Milović

SUR CERTAINES CURIOSITÉS JURIDIQUES (ET HISTORIO-JURIDIQUES) RATTACHÉES AUX ORDERS DU PROVIDUR SPÉCIAL DE KOTOR ALVISE MARCELLO DE FÉVRIER 1694 (m.v.)

R e s u m é

Les ordres en question furent prescrits par Alvise Marcello en février 1694, «more veneto», signifiant qu'il se fait au mois de février 1694 (selon le calcul d'aujourd'hui).

L'auteur partage ces ordres en deux catégories. Dans la première catégorie il classe les ordres et les directives du providur ne comportant pas des sanctions pour les violateurs. Il les cite et il donne des explications nécessaires pour leur compréhension. Dans la seconde catégorie il classe les ordres comportant des peines pour ceux qui ne les exécutent pas. L'auteur considère cette catégorie d'ordres comme particulièrement importante du point de vue juridique et historio-juridique et il s'en tient sur elle plus amplement, en entrant souvent dans des analyses détaillées (sur les faits, juridiques et historio-juridiques). Ces ordres se rapportent aux violations suivantes (ou délits, selon la compréhension du providur): Participation dans les querelles, dans les «hostilités» et dans les troubles de nuit; Omission des obergistes de fermer leurs auberges à une heure après minuit; Omission des chefs militaires de tenir les soldats réunis ensemble; Se saisir de l'épée et exécution de quelque ou dommage; Vente et achat d'aliments et des choses militaires; Non vigilance des gardes et enlèvement illicite des biscuits des magasins; Déduction des aliments aux soldats de la part des officiers; Jeux aux cartes et «autres jeux scandaleux»; Porte d'armes interdites par la loi; Non présentation à temps utile des annonces sur les blessés par les chirurgiens, les médecins et les barbiers; Non tenu de bons et frais médicaments de la part des pharmaciens; Passage des prisonniers turcs dans le pays ennemi pour le rachat ou pour leur rencontre et correspondance sans l'approbation du providur; Non présentation des documents aux autorités de la part des personnes bénéficiaire sdu salaire d'état; Non présentation au terme prescrit des annonces sur la possession de froments d'espèce quelconque au bureau du providur; Non présentation au terme prescrit à la Chambre fiscale des déclarations sur la quantité exacte de l'huile produite de la part des propriétaires et des gérants des moulins à huile (pour l'encaissement de l'impôt); Occupation de revente des aliments de la part des vendeurs et des aubergistes.